

*O POLEMICĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI
AL XIX-LEA: C. STERE VERSUS A. A. BĂDĂRĂU*

Victor Durnea

Semnalând în altă parte existența seriei de „caracteristici literare” găzduite, fără semnătură, în paginile ziarului ieșean „Liberalul” în primăvara anului 1900 și argumentând faptul că autorul lor nu este altul decât C. Stere, am arătat că e vorba de niște pamflete ce se disting net între cele înregistrabile în contul acestei specii publicistice în epocă. Toate urmează un traseu ce pornește din sfera „ideilor” (cu un comentariu de moralist și, totodată, de sociolog pe marginea unui **tip** uman, „ridicol și odios”, ilustrat și cu exemple de eroi românești), pentru a sfârși în caricatură enormă, extrem de plastică. Fiecare etapă a traseului își are, evident, contribuția sa la forța finală a satirei, nimicitoare. Nu mai puțin, succesiunea lor constituie, în același timp, un joc de ascundere-dezvăluire a țintei pe care o vizează autorul.

În cazul celei de-a treia „caracteristici”, publicată la 23 martie 1900¹, jocul respectiv începe de la titlu: *Bădăranul boierit*. Cititorilor ziarului le era perfect limpede că textul urma să lovească în A. A. Bădărău, fost radical devenit conservator, în acel moment primar al Iașului și deputat². Și aceasta pentru că și în numerele precedente fusese exploatată umoristic apropierea fonetică dintre numele omului politic și substantivul *bădăran*. Ca atare, motoul: „Chez les petits esprits, la lèpre de l’envie tourne en cupidité lâche et brutale, à la fois audacieuse et cachée... Pour eux la politique couvert de la pourpre populaire des déprédations honteuses...” – extras dintr-un roman al lui Balzac – și inițialele considerații pertinente asupra „tipului clasic”, cu corolarul (mai puțin pertinent) că acesta s-a ilustrat în istoria noastră politică prin „tipul radicalului român”, nu derutau pe nimeni. Și nimeni nu lua de bună asigurarea autorului că „numai tipul [îl] interesează aici” altfel decât era, adică un „alibi”, o declarație ce făcea extrem de dificilă, dacă nu chiar imposibilă, urmărirea în justiție de către cel atacat.

Jocul de ascundere-dezvăluire a țintei continuă și în partea finală. Trăsături fizice și comportamente inventate de pamfletar nu fac decât pentru riguroasa

---

¹ În „Liberalul”, anul I, nr. 20, p. 1–2.

² Vezi în Ion Mamina și Ion Bulei, *Guverne și guvernanți, 1866–1916* (București, Silex, 1994, p. 164–165) o schiță biografică a acestui om politic.

justiție de nerecunoscut „portretul” omului politic vizat. Efectul lor, pentru cititorii ziarului, nu putea fi însă decât o potențare a satirei. Iar aceasta e, așa cum am spus, nimicitoare.

Loviturile date „radicalului asimilat” sunt de o violență rară. „Ambițios fără altă resursă decât tenacitatea și șiretenia vulgară”, „mărginit intelectual” (cea ce îl face „martir al ideilor”), „neputincios” și „umilit de neputința sa”, acceptând rolul de „slugă” în momentul când realizează că „nu *poate* ajunge stăpân” și asumându-și, spre a-și satisface poftele, „nemărginirea infamiei”, pe care însuși stăpânul nu și-o îngăduie, ajuns „în fundul mocirlei morale”, dar „ofițer de frunte al lui [*strugglerforlifer*-ului³ șef de partid]” și „satrap într-o localitate”, „bădăranul boierit” are o înfățișare pe măsură: „Cu mutră de cârciumar înstărit, cu dosul de o exagerată dezvoltare prin neconținută frecare cu scaunul de la tejghea, îl vezi, sac de carne inertă, cu un joben în vârf, picior peste picior – cofă peste cofă – tologit în carete publice, provocând mirarea trecătorilor și stricând estetica orașului... La teatru, el – elită de Țicău – se așează în loje oficiale, cu degetul în nas, scobindu-și-l cu interes, el și prășila lui... La prânzuri de gală, în rând cu boierii, sumbru, cu gravitatea caracteristică bestiei în actele comune ale vieții – mănâncă, stupește pe jos, își șterge nasul cu șervățul și iarăși mănâncă, mănâncă până la indigestie...”

Ah, «gură de om, gură de câne, cere pâne!»...”

Se cuvine spus că pamfletul e de o virulență rareori cunoscută în presa vremii, care nu se poate explica întru totul prin aceea că Partidul Național Liberal declanșase la începutul lunii martie o bine susținută campanie de răsturnare a guvernului conservator, profitând și de izbucnirea unei răsunătoare „afaceri” – „afacerea Hallier” (a portului Constanța), și nici chiar prin faptul că autorul, C. Stere, intrat în partidul liberal la începutul anului 1900, odată cu „tinerii generoși”, se angajase în cucerirea unui loc de frunte în organizația ieșeană. Cauza ultimă era că el îi rămăsese dator lui A. A. Bădăraș într-o polemică precedentă. O polemică intensă, căreia, din păcate, eminentul biograf al lui C. Stere nu i-a dat nici o atenție. O polemică susceptibilă să lumineze mai bine un episod crucial al vieții cititorului poporanismului, dar și contextele generale (social-politic și literar) ale ultimilor ani ai secolului al XIX-lea.

Începutul acestei polemici coincide cu debutul lui C. Stere în viața politică din România, concretizat în candidatura sa la alegerile din 1 și 3 noiembrie 1898, pentru consiliul municipal Iași. N-ar fi însă exclus fi existat și un fel de preludiu.

Într-adevăr, cu câteva luni mai înainte, pe parcursul celebrului proces intentat abatelui F. Morisseau, în duelul dintre avocații A. A. Bădăraș (susținând apărarea, împreună cu G. Panu, P. Th. Missir, N. Ceaur-Aslan, Nicolaide și Mihail) și C. Stere („asistent al părții civile”, alături de B. Delavrancea, Burghelea și D. Alexandrescu) s-au dat, în două rânduri, lovituri țintind direct persoana „adversarului”.

---

³ *Strugglerforlifer* este titlul primei „caracteristici literare”, vizat fiind aici Take Ionescu.

Prima dată a fost la 10 martie 1898, când, punându-se problema amânării din cauza absenței martorilor, apărarea a remarcat că procesul e „tărăgănat” de mai multe luni, timp în care inculpatul a fost privat de libertate. În replică a vorbit „asistentul părții civile”, intervenția sa fiind rezumată de ziarul ieșean „Opinia”⁴, astfel: „...d. Sterea zice că din pledoaria d-lui Bădărău ar reieși un adevărat complot urzit contra acuzatului. Face în treacăt teoria avocaturii amestecate cu reportaj și trece de la acest studiu la tânărul asasinat. Generozitatea pe care apărarea o arată pentru inculpat, d. Stere n-o pricepe. D. Stere spune că nimeni nu-i generos pentru țăran, care ne dă cultură, care poartă în spete întreg edificiul public, dar generozitatea aceasta izbucnește pentru primul venit.” Mai departe, susține necesitatea amânării, în sprijin citând „o anecdotă istorisită de Voltaire”, relativă la falsificarea mărturiilor.

La acestea, A. A. Bădărău a răspuns prompt, cu o aluzie la biografia oponentului, pe care arată că o cunoaște în detaliu. „Nu m-aș fi așteptat – spune el – de la d. Stere, care a suferit din cauza lipsei de lumină și de judecată, să ceară ca Morisseau să mai stea în prevenție [...] S-a greșit când s-a făcut comparație între mijloacele de judecată de astăzi și din timpul lui Voltaire. Aceasta este o insultă pe care noi n-o putem aduce.” A adăugat că „partea civilă a căutat să nu se facă împăcare” (între făptaș și mama victimei), motivul real fiind că „banii [oferiți de abate ca daune] nu intrau numai în punga mamei lui Parascan”.

Un al doilea incident a avut loc în ziua 6 iunie, când, dezbaterile fiind reluate, avocatul Stere a cerut să pună martorilor întrebări relative și la „partea pe care nu o reprezintă”, la care apărarea s-a opus invocând legislația. Darea de seamă, făcută de același ziar, consemnează: „D. Sterea, spunând că prin aceasta i se ia dreptul de *răzbunarea* societății – și la cuvântul *răzbunare* apărarea izbucnind în hohote de râs, d. Sterea le contestă cunoștințele sociologice și istorice din care rezultă acest principiu indirect”. Replica a dat-o G. Panu, care – relatează reporterul –, „spune că tot incidentul a provenit dintr-o nenorocită teorie sociologică a d-lui Sterea, chestia e simplă, procedura nu vă dă dreptul de a pune chestiuni, uzanța vă dă acest drept [...] dar voim să fim luminați asupra părții pe care o reprezentați”⁵.

Neîndoielnic, deci, părțile implicate și-au dat lovituri personale, punându-și reciproc sub semnul întrebării nu numai „cunoștințele”, dar și moralitatea. Și aceste lovituri ar putea constitui preludiul polemicii amintite.

Cu sau fără el, polemica începe, așa cum s-a spus la început, în momentul când numele tânărului avocat originar din Basarabia este înscris pe lista liberală a candidaților la alegerile comunale din toamna anului 1898. Pentru a se înțelege exact contextul, câteva precizări nu vor fi, cred, superflue.

Liberalii se aflau „la putere” și, în mod „normal”, nu puteau pierde aceste alegeri. Totuși, guvernarea lor, începută în toamna anului 1895, se apropia de

⁴ Anul I, nr. 256, din 12 martie 1898, p. 2.

⁵ În „Opinia”, anul II, nr. 29, din 6 iunie 1898, p. 2.

limita instituită de cutume (patru ani). Dar un succes absolut incontestabil ar fi putut să-l convingă pe Rege să le acorde în continuare încredere, implicit să „facă” alegerile următoare (pentru Adunarea Deputaților și Senat). În partid existau însă disensiuni puternice, existau fracțiuni rivale, principalele fiind cea din jurul primului ministru D. A. Sturdza, „oculta”, apoi, cea „drapelistă”, condusă de P. S. Aurelian și cea „flevistă”. Succesul incontestabil depindea, deci, de evitarea, mai întâi, a tot ce ar fi putut declanșa o susținută campanie conservatoare de răsturnare a guvernului și, apoi, a apropierii „drapelistilor” și „fleviștilor” de opoziție. În aceste condiții, într-o serie de orașe și sate, pe listele liberalilor sturdziști sunt incluși candidați socialiști, fără să se precizeze dacă e vorba de o alianță propriu-zisă și nici dacă e *ad hoc* sau pe termen lung.

Oricum, întotdeauna, astăzi nu mai puțin, încheierea unei alianțe ori numai a unui pact electoral potențiază luptele politice, inițiativa revenind în chip firesc celor din tabăra adversă. Aceștia au, în principiu, o poziție mai bună, putând, pe de o parte, să-și impună mai lesne în fața opiniei publice propriul program, prin minimalizarea aceluia al adversarului (susceptibil de a fi un compromis între programele aliaților) și, pe de altă parte, să acționeze cu toate mijloacele pe care le au la dispoziție pentru a mina alianța. În cazul dat, al alegerilor ieșene, evident, sarcina conservatorilor întru combaterea listei liberale în care figurează și C. Stere, alături de un alt socialist, C. Crupenschi, era mult facilitată.

Chiar în ziua în care ziarul liberal ieșean publică un rezumat al întrunirii „clubului” în care s-a votat lista cu care se prezintă în alegeri⁶, unul dintre organele opoziției, „Opinia”, inserează două notițe „electorale”. Cea dintâi sugerează că includerea celor doi socialiști a nemulțumit pe unii liberali cu state vechi de serviciu, care se așteptau a fi ei nominalizați. Evident, era și imposibil să nu se întâmple așa; vădită e însă și intenția opoziției de a atâta neînțelegerile din interiorul clubului liberal. Cea de-a doua notiță îl atacă fără menajamente pe unul dintre cei ce se alătură liberalilor. Intitulată *O leacă de stare civilă*⁷, ea spune următoarele: „D. Sterie, candidatul care a făcut atmosferă siberiană în jurul listei colectiviste, se alipise pe lângă d. Panu, când era vorba de împământarea sa; mai în urmă, când trebuia să-și susțină teza, s-a luat bine pe lângă d. Missir și acum, când îi trebuie slujbă, se solidarizează cu d. Mârzescu.” Slujba urmărită ar fi fost cea de „avocat la Sf. Spiridon”.

Prima parte a „informației” e formulată cu grijă: nu se vorbește de o succesivă trecere a lui Stere dintr-un partid în altul, de ceea ce astăzi se numește

---

⁶ *Candidații Partidului Național-Liberal*, în „Propaganda”, anul I, nr. 90, din 21 octombrie 1898, p. 1. Ziarul liberal apărea „sub direcțiunea unui comitet”, în care, desigur, cuvântul cel mai greu îl avea șeful „clubului”, G. Mârzescu. Prim-redactorul nu era menționat, dar se știa că e G. C. Stamatopol, „vechi profesionist”.

⁷ În „Opinia”, anul II, nr. 137, din 21 octombrie 1898, p. 1.

„traseism politic”, ci numai de o „alipire” pe lângă oameni politici de vază. Lucrul nu e totuși mai puțin reprobabil, în condițiile în care e justificat de altceva decât de motive ideologice. Dar este el adevărat?

În studiul *C. Stere și duelul său de la 1894*⁸, am arătat că viitorul cititor al poporanismului își schimbă atitudinea față de partidele „istorice”: în 1893, el pledează, în coloanele ziarului liberal⁹ „Evenimentul”, vorbind „în numele redacției”, pentru sprijinirea liberalilor de către socialiști. Anul următor, el e împotriva liberalilor și contribuie semnificativ la dezamorsarea unei crize periculoase pentru guvernarea conservatoare, criză având la origine reprimarea manifestației din 14 septembrie 1894 a studențimii bucureștene. Și când, în consecință, presa liberală îl atacă vehement, cea conservatoare îl apără, ei alăturându-i-se, cu un plus de vehemență, ziarul „Lupta” al radicalului G. Panu. (Faptul nu era întâmplător: în ajunul alegerilor locale din octombrie 1894, radicalii îi abandonaseră pe liberali, cu care aveau o înțelegere, și se aliaseră cu partidul conservator, în care, de altfel, vor intra trei ani mai târziu.)

Sprijinul moral acordat de „Lupta” lui C. Stere face perfect credibil și ajutorul dat de G. Panu în chestiunea „împământenirii”, în fapt, a *recunoașterii* cetățeniei române. În orice caz, în această problemă a fost neîndoielnic nevoie de sprijinul unor oameni politici influenți¹⁰ și aceștia nu puteau fi decât din rândul conservatorilor, care, atunci, erau la guvernare și aveau și majoritatea absolută în Parlament. De altfel, la un ministru conservator apelează C. Stere pentru a obține, înainte de împământenire, un pașaport românesc, pentru a călători în Rusia. Și la unul pe care îl considerase, în „foiletoanele sale sociale” din 1893–1894, drept o culme a imoralității! (Solicitarea „micului serviciu”, cum se va vedea mai jos, e menționată în treacăt de ministrul în cauză, Take Ionescu, în ședința Adunării Deputaților din 4 februarie 1899.)

Și în a doua „informație” a „Opinieii” (anume că Stere „s-a luat bine pe lângă P. Missir”) există un sâmbure de adevăr. Peste câțiva ani, șeful junimiștilor ieșeni, somat de fostul său student, declara că acesta nu s-a înregimentat vreodată în formațiunea sa politică, dar sublinia cu ironie acidă că, în timp ce i se publicau articole în junimista „Era nouă”, „d-sa se pregăte[a] să fie junimist la liberali”.

Cele spuse de către „Opinia” sunt, deci, în mare parte adevărate. Și ele nici n-au fost dezmințite de către C. Stere¹¹.

⁸ În „România literară”, anul XL, nr. 1, din 11 ianuarie 2008, p. 16–17, 19.

⁹ Directorul acestuia, G. A. Scorțescu, aparținea atunci așa-numiților „liberali-democrați”, grup coagulat în jurul lui N. Fleva, care mai târziu va trece la conservatori.

¹⁰ Vezi și opinia lui Z. Ornea pe această temă (*Viața lui C. Stere*, vol. I, București, Ed. Cartea Românească, 1989, p. 209–214). Spre comparație: „recunoașterea” tânărului ardelean Traian Bratu (mai târziu rector al Universității din Iași) durează nu mai puțin de **nouă ani**: cererea, depusă la 4 decembrie 1896, e votată în Senat la 15 decembrie 1898 și, în sfârșit, în Adunarea Deputaților în 1905!

¹¹ În „Propaganda”, nr. 90, din 21 octombrie 1898, se publică nota *O dezmințire*, al cărei obiect îl constituie doar afirmația că Stere „a cerut să fie avocat la Sf. Spiridon”. „Inserția” ziarului

Ziarul lui A. A. Bădărău¹² nu e totuși, în continuare, consecvent în privința candidatului socialist. Dacă i se mai trimit săgeți destul de ascutite¹³, în schimb, în editorialul *Cu ce consiliu ni se prezintă?*¹⁴, nu i se pune deloc la îndoială moralitatea, care tocmai ea, se susține, va provoca, după alegeri, ruptura de liberali¹⁵.

Primului atac, din 21 octombrie, i se dă o replica promptă în ziarul liberal ieșean, printr-o notiță neșemnată și intitulată *Mărșăvii radicale*¹⁶, precum și, în același număr, printr-o alta, *Răspuns calomniatorilor*, reprodusă din „Lumea nouă”. Tot din ziarul socialist se reproducea, în numărul următor, un articol, *Cavaleri... de industrie*, semnat Th.V.F.[icșinescu], care îi apăra pe cei doi candidați socialiști ieșeni. Inspirator al primei note, dacă nu cumva a scris-o chiar el, C. Stere ripostează și în discursul pe care îl ține la întrunirea electorală a clubului liberal din 25 octombrie 1898¹⁷, unde face publică noua linie adoptată de socialiști, destăinuindu-i motivele. Printre altele, el declară că, în fapt, socialiștii „ar fi fost obligați” să se alieze cu partidul radical, precum în multe țări occidentale, „dacă ar fi existat în momentul acesta la noi un partid sincer și francamente radical”. Dar un asemenea partid nu mai exista, „se desființase”, spune el și adaugă: „Nu trebuie să cădem în greșala radicalilor. Nu voi face personalități. Nici nu voi bănui sinceritatea și intențiunea acestora. Dar trebuie să spun că dispariția partidului radical a fost o mare nenorocire pentru democrația română și asupra frunțașilor acestui partid cade o grea răspundere morală și istorică. Căci în alianțele politice nu putem să ne conducem de considerații, simpatii sau legături personale. Când un partid progresist și democratic, cum era gruparea radicală ori cum sunt acuma socialiștii, hotărăște asupra alianțelor sale politice, el trebuie să cerceteze pe ce elemente sociale se reazemă aceste partide și care idee politică se află la baza lor.”

„Opinia”, se spune aici, „e o pură calomnie ce se aduce d-lui Sterea, omul incapabil de a transige pe bază de interese de căpățuială”.

¹² Pe frontispiciu nu era menționat directorul. Se știa însă că el este A. A. Bădărău, precum și că prim-redactor este Gh. Rădulescu, „împrumutat” de „Lupta” lui G. Panu. Redactori sau colaboratori asidui mai erau, printre alții, Jak Lewin, A. Steerman-Rodion, E. Herovanu, foști colaboratori, alături de C. Stere, ai „Evenimentului literar”.

¹³ Una (în „Opinia”, anul II, nr. 138, din 22 octombrie 1898, p. 1), de pildă, relatează o anecdotă, probabil inventată, în care șeful partidului liberal și-ar fi exprimat nemulțumirea pentru nominalizarea lui C. Stere. „Închipuiți-vă – ar fi exclamat D. A. Sturdza – ce-o să zică despre mine guvernul rusian văzând că agreez nihilști tocmai acum când m-am pus bine cu Petersburgul...”.

¹⁴ În „Opinia”, anul II, nr. 142, din 28 octombrie 1898, p. 1.

¹⁵ „Cât despre d-nii Stere și Crupenschi, conform principiilor socialiste pe care le profesază, vor fi nevoiți să se revolte de a doua zi în contra unei administrații burgeze, care nici nu vrea să știe de nevoile nenorociților de prin mahalale...”

¹⁶ În „Propaganda”, anul I, nr. 92, din 23 octombrie 1898, p. 1. Articolul se încheie cu exclamația: „Mărșave și urâte moravuri au introdus la noi radicalii!”

¹⁷ *Întrunirea liberală din Iași*, în „Propaganda”, anul I, nr. 95, din 28 octombrie 1898, p. 1–3. Discursul lui C. Stere a fost reprodus și în „Lumea nouă”, anul IV, nr. 1283, din 30 octombrie 1898, p. 1–2.

Respingând însă, mai departe, „reducerea luptei politice la injurii personale”, lucru „absurd și inutil”, vorbitorul pare să uite cele spuse, căci afirmă că, în esență și întotdeauna, lupta se dă între „ideea conservatoare” și cea „liberală”. De pe această platformă, el face apoi un elogiu înflăcărat al liberalismului românesc, cu o trecere în revistă a reformelor introduse ori susținute de acesta. Un nume pomenit în treacăt îl determină pe orator să revină la radicali, pentru a le sublinia iarăși „greșeala”, dar și pentru a indica linia pe care vor merge el și tovarășii săi socialiști.

„Și dl. Macri – spune Stere – e unul din frunțașii desființatului partid radical, dar care n-a voit să urmeze pe colegii săi în evoluția spre partidul conservator. Pe când însă radicalii se sperie și de numele lor și roagă prin organul unuia din frunțașii lor să nu se mai vorbească de «foști radicali» și «conservatori noi», dl Gr. Macri nu numai că reneagă nimic din trecutul său, cum o dovedește iscălitura lui sub amendamentul la Mesajul Tronului, propus de deputatul socialist V. G. Morțun, și prin care se cere votul universal, dar a făcut să fie primită de Camera o lege atât de democratică și conformă adevăratelor principii radicale, cum este legea Casei Rurale ...” Și oratorul încheie digresiunea: „Aceasta e pedeapsa cea mai crudă pentru greșeala politică comisă de ei [radicali] și fiindcă, cum am spus, nu vreau să bănuiesc sinceritatea și intențiunile lor, e vădit că radicalii trebuie să simță dureros falșitatea acestei situații”.

Discursul, în desfășurarea lui, relevă că însuși C. Stere n-a procedat în conformitate cu recomandarea făcută radicalilor, de a nu se conduce, în luarea deciziilor politice, „după considerații, simpatii sau legături personale”. Iritat de atacurile din „Opinia”, el face la început o afirmație ce îi putea supăra pe liberali (în măsura în care putea fi interpretată ca o chemare a radicalilor la poziția lor firească, de stânga, implicit la o alianță cu socialiștii). Și parcă pentru a-i înlătura efectele, dezvoltă o apologie a liberalismului, în acord poate cu circumstanța, nu însă și cu ce scrisese până atunci și cu ceea ce va fi gândit cu adevărat.

Patru zile după rostirea discursului, C. Stere dă la iveală articolul *O manifestație semnificativă*¹⁸, în care lămurește din nou motivele ce i-au îndemnat pe socialiști să se îndrepte către liberali, „aliații firești”, fără să mai pomenească de radicali ca de un fost aliat posibil¹⁹. El atrage atenția că „avem de-a face cu un curent puternic și general între socialiști”, împrejurare în care, afirmă el, „micile răutăți și mahalagisme, prin care unele ziare din localitate caută să explice atitudinea socialiștilor din Iași, cad de la sine”. Trimiterea era, evident, la cele inserate în „Opinia”, care, la drept vorbind, puteau fi calificate drept „mici răutăți”, dar nu și drept „mahalagisme”.

¹⁸ În „Propaganda”, anul I, nr. 96, din 29 octombrie 1898, p. 2.

¹⁹ „Înțelegând – spune aici - că socialiștii în România nu pot forma un partid revoluționar cu scop de a schimba imediat formele sociale, ei au găsit aliați firești în singurul partid progresist și democratic care a mai rămas în țară – *partidul liberal, care se reazemă pe acele forțe sociale cărora și în Europa, și la noi se datorește organizația modernă a vieții de stat.*” [subl. m.]

Aparent, C. Stere a căutat aici să facă uitate cele spuse în discursul ținut în sala Pastia, cu alte cuvinte, să calmeze polemica, mai ales că, în ziua respectivă, era programată, în aceeași sală, o mare întrunire electorală conservatoare, la care își anunțaseră participarea Lascăr Catargiu, P.P. Carp, Take Ionescu, G. Panu, generalul G. Manu. Încercarea era însă de acum sortită eșecului.

Dacă nici unul dintre marii oratori conservatori nu a atins, la mitingul menționat, chestiunea includerii socialiștilor pe listele liberale²⁰, în schimb „Opinia” ripostează la cele ce spusese candidatul socialist în 25 octombrie cu un articol mai mult decât incisiv, *D. Stere și teoriile sale*²¹, în care se reliefează „contrazicerile, ideile confuze, neadevărurile” cu privire la evenimente și personalități istorice, „plata înjosire” în „lingușirile” pe lângă liberali, pentru a propune în final „puțină carantină [...] pentru acest doctrinar exotic”²².

Și în zilele ce mai rămăseseră până la alegeri, ca și după aceea, mai sunt inserate în ziar câteva notițe „electorale” îndreptate împotriva lui Stere. (O probă: „Socialiștii, visători de ieri, care în curățenia lor ca cristalul, tunau și fulgerau contra ingerințelor electorale, ei care au țipat și prin organul lor și prin întrunirile lor în contra hidrei polițienești [...] azi n-o mai iau de gât s-o zdrobească. [...] D-lui Sterea, teoreticianului răsuflat, căruia îi plăcea să facă paradă cu profesia de credință, îi vine cam greu să se tot dezică și, pentru a fi încurajat în pasul lui eroic, a venit și d. Morțun să-i dea ajutor”²³.)

Dator nu rămâne nici Stere. Într-un nou discurs electoral, el reamintea auditoriului că, în urmă cu patru ani, radicalul A. A. Bădărău reproșase conservatorilor că „au vărsat [în 1888] sângele țaranilor”. Și nu e exclus ca tot el să fi dat în „Propaganda”, sub „semnătura” *Unul mai naționalist ca Ghica Cogălniceanu*²⁴, un violent articol intitulat *O mică răfuială*²⁵, care începe prin a nega acuzațiile referitoare la „antinaționalismul” socialiștilor, dar sfârșește cu o „infamie pentru infamie”: A. A. Bădărău, „un june bătrân – june după politică, bătrân după zile și păcate”, „are un fiu tăiat împrejur”! (E de remarcat disproporția „infamiilor”, în favoarea celei comise de „Propaganda”.)

Așa cum am spus, la mitingul conservator din 29 octombrie, nici un orator nu s-a referit la alianța liberalilor cu socialiștii. Chestiunea o va ataca însă, în proaspătul înființat ziar „La Roumanie”, Titu Maiorescu. Acesta deschide tirul

²⁰ Chestiunea nu e abordată nici în mitingul ieșean al liberalilor dizidenți, la care participă N. Fleva și B. Delavrancea.

²¹ În „Opinia”, anul II, nr. 146, din 1 noiembrie 1898, p. 3.

²² „De altfel, este și natural ca d. Sterea să fi fost atât de străin de istoria dezvoltării noastre, căci bibliotecile siberiene nu au putut să-i procure decât teorii nihilisto-anarhiste, pe care, sub indulgența unei țări ospitaliere, le înctrinează în mințile tinere ale generațiilor noastre”.

²³ În „Opinia”, nr. 145, din 31 octombrie 1898, p. 3. Mai semnalăm: *Socialiștii și teatrul* (nr. 145), *Bojogarii d-lui Stere* (nr. 148).

²⁴ Ghica Kogălniceanu era cel dintâi pe lista conservatorilor; candida, deci, la funcția de primar al Iașului.

²⁵ În „Propaganda”, anul I, nr. 98, din 31 octombrie 1898, p. 2.

publicând, la 30 octombrie²⁶, articolul *M. Stourdza, les socialistes et les anarchistes*, în care se arată îngrijorat de figura pe care o va face primul-ministru la conferința internațională împotriva anarhiștilor²⁷, la care fusese invitat, el care încheiase o alianță electorală cu socialiștii. Lovitura era îndreptată, desigur, împotriva primului-ministru, dar dăuna și „aliaților” lui.

Două săptămâni mai târziu²⁸, același ziar publica un nou editorial, intitulat *Politique de casse-cou*. Deși nesemnat, nu existau totuși dubii în privința autorului, nimeni altul decât Take Ionescu. (De altfel, nu peste mult timp, el și-l va asuma, într-un discurs parlamentar.) Neîndoielnic, acest editorial este mai tranșant decât cel iscălit de junimistul Maiorescu. El începe prin a-l acuza pe primul ministru că „vrea să demoleze totul înainte de a pleca” și că, în acest sens, „nu ezită să dezlănțuie în liniștitul regat al României monstrul de care marile state din Occident se apără cu mare dificultate”, anume socialismul. În fapt, reamintește autorul, mișcarea socialistă n-ar putea fi periculoasă la noi, întrucât nu există proletariat, iar „statul său major și soldații săi se recrutează printre fructele seci ale școlilor și ale profesiunilor zise liberale, avocați fără cauze, medici fără bolnavi, publiciști fără cititori, studenți fără studii și, pe ici pe acolo, câteva persoane convenabile, dar roase de o ambiție maladivă, de o hipertrofie a vanității”. Cu adevărat periculoase, în România, se spune mai departe, sunt doar mișcările agrare. Dar în momentul în care liberalii au încheiat o alianță cu socialiștii, ei au legitimat partidul respectiv, „i-au dat corp, o stare civilă” și „i-au croit drum”. „La Iași, se spune mai departe, unde socialiștii au obținut ca atare două locuri în consiliul comunal, acești oameni fără patrie jubilează și deja anunță că trupul însănătoșit al tineretului universitar va fi din nou otrăvit cu doctrina lor bazată pe ură”, în timp ce „«Lumea nouă» anunță că o eră nouă se deschide pentru propaganda socialistă [...] că au purces la cucerirea satelor [...] că au intenția de a crea în toate satele cluburi socialiste”. Lăsând la o parte „rodomontadele” din aceste declarații, se afirmă răspicat că „opera de nebun” este faptul că „subprefectul Regatului Român împinge la succes, în anul 1898, în satele noastre, ideile socialiste”. Articolul se încheie cu o prevestire sumbră: „Va veni o zi când vom plăti foarte scump această politică aventuroasă [*de casse cou*]”.

Replicile, firește, nu vor întârzia, primele²⁹ venind de la socialiști. Negreșit, din rândul lor face parte autorul articolului nesemnat, intitulat *Bietul domn Majorescu*, pe care îl publică ziarul „Propaganda”³⁰. Și nu e exclus să fie însuși

²⁶ Anul I, nr. 12, p. 1.

²⁷ În acei ani, avuseseră loc numeroase atentate în mai multe țări. Chiar atunci, la Geneva se derula procesul lui Luccheni, asasinul Împărătesei Elisabeta a Austro-Ungariei. Conferința se va deschide la 12 noiembrie 1898 la Roma.

²⁸ Anul I, nr. 22, din 10 noiembrie 1898, p. 1.

²⁹ Dintre replicile liberale: George C. Dragu, *D-nul Maiorescu, liberalii și socialiștii*, în „Liberalul” (București), anul II, nr. 549 și 550, din 6 și 7 noiembrie 1898.

³⁰ În „Propaganda”, anul I, nr. 99, din 1 noiembrie 1898, p. 1.

candidatul ieșean. Articolul, cu un motto cules din *Critice*, bate monedă pe „contrazicerile” profesorului de logică și pe „confuzia” pe care o face între socialiști și anarhiști.

Oricum, C. Stere ripostează și sub nume propriu, printr-o scrisoare deschisă trimisă ziarului bucureștean „L'Indépendance roumaine”. Acesta decide, mai întâi, să nu o găzduiască, ea părându-i-se încărcată de „personalități”, pentru ca, apoi, să o publice³¹, întrucât „chestiunea” ar fi revenit în actualitate odată cu deschiderea Parlamentului și îndeosebi cu discuțiile din Adunarea Deputaților pe marginea Adresei de răspuns la mesajul regal.

În epistolă, redactată fără nici un dubiu înaintea evenimentului menționat, chiar dacă nu la 6 noiembrie, cum este datată³², neuitând să menționeze faptul că „oameni de valoarea lui Titu Maiorescu și a personalității ce se ascunde în spatele anonimului [...] nu disprețuiesc să recurgă, pentru a [ii] combate, la aceleași procedee de discuție” (*id est*: epitete „ce sună urât”, invective și „alterări intenționate ale ideilor nutrite de socialiști”), C. Stere le răspunde reiterând ceea ce spusese la întrunirea clubului liberal ieșean, cu unele completări, a căror încărcătură e polemică. De pildă, după ce reia ideea conform căreia socialiștii români „nu pot urmări decât reformele practice pentru înălțarea nivelului economic, cultural și politic al țărănimii, singura clasă în adevăr muncitoare la noi, [întrucât] românii nu pot lua asupra lor inițiativa unor noi forme sociale și a le impune Europei, [ei] fatalmente supunându[-se] formelor sociale la care ajunge Occidentul civilizată”, el adaugă: „Nul doute, cependant, que le jour où les idées socialistes se réaliseraient en fait en Occident, nos adversaires de toutes nuances, l'auteur anonyme de l'article du journal en question y compris, ne deviennent socialistes du jour au lendemain.” Siguranța cu care e avansată supoziția lipsită de orice temeii (câtă vreme chiar în viziunea lui Stere perspectiva introducerii „formeii socialiste” e foarte îndepărtată) trebuia, evident, să convingă publicul că numiții adversari n-au credințe ferme, idealuri, ci se dau după cum suflă vântul.

Scrisoarea mai aduce și alte noutăți. E de reținut, mai întâi, următorul pasaj: „Les libéraux, sans doute, en tant que parti de gouvernement, ne peuvent se laisser aller à une politique d'aventures, non plus qu'à expérimenter des réformes qui ne seraient pas impérieusement exigées par les besoins du pays. Mais ce qui distingue précisément le parti libéral du parti conservateur, c'est son aptitude, pour ainsi dire, à incarner, à s'identifier à un moment donné ces besoins et à les faire devenir une réalité dès qu'ils sont manifestement exprimés par l'opinion. D'autre part, le rôle d'un parti de gouvernement n'étant pas de susciter des courants de réforme, mais seulement de les réaliser lorsqu'ils s'imposent à son sens politique, nous voyons dans tous les pays de régime parlementaire se préciser au sein même des partis

³¹ În nr. 6643, din 6/19 decembrie, p. 1–2.

³² Reamintim că articolul lui Take Ionescu, pomenit în ea, apare în 10 noiembrie.

libéraux une fraction plus avancée, dont la mission consiste à éveiller la conscience des intérêts qui s'ignorent et à préparer ainsi le terrain aux idées et aux réformes qui doivent être un remède à des malaises devenus indéniables. Le parti libéral étant actuellement depourvu de cette formation avancée, les socialistes, avec tous les éléments de progrès qui ne sont pas enrégimentés dans nos partis de gouvernement, ont jugé de leur devoir d'accepter dans nos luttes politiques cette mission d'avantgarde.”

Și, nu mai puțin interesant, un al doilea pasaj: „Qu'il nous soit permis d'ajouter que le parti libéral a certainement témoigné d'un sentiment très juste de la situation en arrachant la jeunesse socialiste à son farouche isolement d'antan et en la conviant à participer aux affaires publiques. Il a par cela même atténué, dans une mesure sensible, le conflit toujours pénible des générations entre les vieux et les jeunes.

Les socialistes ont répondu à l'appel des libéraux avec d'autant plus d'élan qu'ils sont loins d'avoir oublié les procédés humiliants et avilissants employés par certains ministres conservateurs, que l'anonyme transparent doit certainement connaître de très pres, pour ramener dans le «droit chemin» les brébis égarées dans le clan socialiste.”

Inițiativa ar fi avut-o, așadar, liberalii și, dacă se ține cont și de imaginea „avangardei” din cel precedent, s-ar părea că e vorba de o **încadrare** a socialiștilor în partidul liberal. Cu adaosul (contradictoriu sau nu), destinat celor „de bună credință” (desigur, tovarășii socialiști), „care [...] le-ar reproșa atitudinea ca o abdicare”³³, că ei, cei intrați în consiliile locale, își păstrează vechile concepții economico-sociale³⁴.

Observând, în treacăt, existența și a unei motivări „emoționale” a alianței cu liberalii, anume comportamentul înjositor al guvernărilor conservatori față de socialiști, precum și incisivitatea mai mare arătată lui Take Ionescu³⁵, se impune a examina justetea interpretării (parte implicită, parte explicită) pe care i-o dă ziarul „L'Indépendance roumaine” scrisorii lui C. Stere.

Între redactarea și publicarea ei, așa cum spus, se deschisese sesiunea Parlamentului și se deschisese sub presiunea celor două atacuri, al lui Titu Maiorescu și al lui Take Ionescu. Mai întâi, primul ministru D. A. Sturdza, vorbind

³³ Se cuvine spus că ziarul „Lumea nouă” susține totalmente „cartelul” cu liberalii, și își îndeamnă partizanii să voteze în consecință.

³⁴ Patru ani mai devreme, Observatorul Ipocondric scria revărsându-și sarcasmul asupra „păturii culte” socialiste: „Iar dacă dânsa [eticheta socialistă] devine un obstacol oarecare pentru «avansare», apoi se poate fără mare jenă declara că ești «socialist numai după ideal, iar după partid – junimist și după acțiune politică – conservator (se înțelege, dacă aceștia sunt la guvern)»...”

³⁵ Mai multe, ironiile la adresa lui Maiorescu sunt totuși mai curând inofensive, criticul fiind acela pe care „toți ne-am obișnuit să îl stimăm” și care „ne-a învățat” că orice idee nouă trebuie fatalmente să se ciocnească de „rezistența inerției” și că „o mie de injurii nu valorează cât o singură critică”.

în Adunarea Deputaților³⁶ despre succesul obținut în alegerile comunale, amintește cu satisfacție „lupta zdravănă” pe care au dat-o la Ploiești partizanii săi împreună cu „tinerimea cultă, inimoasă și patriotică”³⁷ și cu „negustorimea cea mai harnică, care lucrează la îmbogățirea poporului”, contra conservatorilor uniți cu fracțiunea liberală [dizidentă]. Era un mod de a răspunde atacurilor, negând indirect existența unei alianțe cu socialiștii, mod pe care opoziția l-a și amendat cu numeroase întreruperi.

La aceste întreruperi și, mai departe, la articolele lui Maiorescu și Take Ionescu se va referi deputatul socialist V. G. Morțun în 3 decembrie, când își argumentează amendamentul său (privitor la sufragiul universal) la Adresa la Mesajul Regal. El recuză învinovățirea adusă guvernului, de a fi făcut „alianță cu elemente socialiste”, susținând că o asemenea alianță nu e nici „lucru nou” (întrucât, pe de o parte, socialiștii au mai sprijinit și altădată listele liberale, și, pe de altă parte, întrucât înșiși conservatorii s-au aliat anterior cu radicalii), nici nefiresc, câtă vreme socialiștii au abandonat programul revoluționar și se deosebesc fundamental de anarhiști.

În aceeași ședință, primul-ministru ia cuvântul pentru a respinge amendamentul propus de V. G. Morțun, pe care îl consideră, nu socialist, ci „un bărbat liberal”, dar neaparținând nici uneia dintre fracțiuni, formând deci o minoritate, care nu-i poate impune majorității să legifereze ceva. Cât privește votul universal, D. A. Sturdza reamintește că acesta e înscris în programul din 1892 al partidului liberal, că e „idealul” său, dar că „spre el ne vom îndrepta prin reforme treptate și răspândind luminile unei instrucții solide și sănătoase”.

La prima vedere, cele spuse de C. Stere în scrisoare dau dreptate, anticipat, primului-ministru (evident, nu și în privința „alianței”) și vin împotriva inițiativei lui V. G. Morțun, care apare, așadar, ca prematură, inoportună, oricum, nesusținută de toți socialiștii. Și lucrurile stau într-adevăr așa, întrucât el își precizează și mai limpede poziția, atunci când cei atacați de el vor riposta.

Înainte acestora însă își spune cuvântul din nou ziarul „radical” ieșean. După alegeri, „Opinia” mai strecurase în „informațiile” sale mici (cu adevărat) „răutăți” la adresa socialismului și a reprezentantului său ieșean, ajuns între timp ajutor de primar. Lovituri care, se cuvine notat, nu rămăseseră fără replică din partea celor vizați, „Propaganda” dând la iveală, rând pe rând, articolele *Conservatori sau reacționari*³⁸, sub semnătura Rem., *Puțină comparație*³⁹, nesemnat, *Socialiștii față cu conservatorii și liberalii*⁴⁰, iscălit Un socialist, precum și multe note și informațiuni în același sens.

³⁶ „Monitorul Oficial. Dezbaterile Adunării Deputaților”, 1898–1899, p. 109.

³⁷ Cu acest prilej își face intrarea sintagma „tinerimea generoasă”.

³⁸ În nr. 120, din 24 noiembrie 1898, p. 1.

³⁹ În nr. 129, din 8 decembrie 1898, p.2. Erau comparate politicile partidelor radical și socialist.

⁴⁰ În nr. 131, din 10 decembrie 1898, p. 2. În partea finală, erau pomenite numeroasele măsuri punitive luate de conservatori împotriva intelectualilor socialiști.

Aceste texte, dar îndeosebi scrisoarea lui C. Stere din „L'Indépendance roumaine”, prilejuiesc „Opinieii” un editorial, nesemnlat, intitulat *Evoluțiunea spre buget*⁴¹. Pus sub un motto extras din scrisoarea cu pricina, el începe cu afirmația că primul ministru va putea spune, la sfârșitul carierei sale, că „i-a dezbinat pe liberali, dar cel puțin i-a distrus pe socialiști”. Această distrugere e ilustrată prin transformarea ziarului „Lumea nouă” într-o „reptilă nouă” (adică într-un susținător necondiționat al guvernului), prin reducerea la tăcere a lui I. Nădejde („resemnat la rolul de tânăr generos”), prin „trecerea în umbră” a lui V. G. Morțun (care „mai ține câte un logos elegiac la discuțiunea mesagiului [...] cu conștiința împăcată că a făcut pentru omenire tot ce i-a stat prin putință”). Cât privește pe C. Stere, „benjaminul de la Iași”, acesta, „jenat de perfectă concordanță de idei în care trăiește cu Damaschin⁴², se simte dator din când în când să repete motivul pentru care, deși socialist, ca Nădejde, e dinastic intermitent, ca Sturdza, ajutor de primar ca Tacu⁴³, perceptor prin urmare a[] impozitelor așa de mizerabil așezate și admirator entuziast al partidului liberal”.

Urmărind motivația respectivă, editorialistul constată că „scrisoarea secundului ajutor de primar poate în bună voie fi iscălită, ca formă, de un liberal, ca și de un conservator” și încheie astfel: „...retractările acestui proaspăt mădular al obləduirei comunale sunt așa de categorice în raport cu crezul socialismului ortodox, încât mărturisim că nu ne dăm seama când a fost calomniat d. Stere: înainte, când i se zicea că e socialist, ori acum, când i se spune că nu mai este.”

Pe aceeași pagină, însă, e găzduit un articolăș intitulat *Principii, nu șărlătănie*, în care, pornind de la o nouă știre, anume că „d. Sterea, revoltat de cinismul cu care d. D. Sturdza a combătut amendamentul la mesaj propus de d. V. Morțun și relativ la sufragiul universal, este cu totul hotărât a demisiona din demnitatea de ajutor de primar”, se spune: „Nu ne-am îndoit niciodată de puterea și de seriozitatea principiilor d-lui C. Sterea și de aceea acest act de înaltă corectitudine politică al d-sale, care îl onorează, nu ne surprinde de loc. Știam că noul nostru concetățean nu are epiderma învârtoșită și zbărcită de necazurile vieții [...] Primăria va pierde, dar știința va câștiga, căci d-sa va relua firul întrerupt al studiilor sale sociologice...”

Lăsând la o parte prezența concomitentă, pe aceeași pagină, a unui blam și a unui elogiu, se pune întrebarea dacă știrea este reală, dacă într-adevăr C. Stere a avut intenția să demisioneze, cu motivul menționat, ceea ce, fie ar contrazice interpretarea dată de ziarul „L'Indépendance roumaine” scrisorii lui, fie ar denota o schimbare de atitudine în urma discuțiilor din Adunarea Deputaților.

Lumină aduce însuși C. Stere, care a găsit de cuviință să riposteze imediat printr-un articol dat la lumină în „Propaganda”⁴⁴. Ceea ce-și propune și sugerează

⁴¹ În „Opinia”, anul II, nr. 177, din 9 decembrie 1898, p. 1.

⁴² Insignifiant membru al noului consiliu comunal ieșean.

⁴³ Gh. Tacu fusese ajutor de primar până la alegeri și unul acuzat de conservatori de afacerism veros.

⁴⁴ În nr. 133, din 12 decembrie 1898, p. 1.

și prin titlu, *Încă o dată*, este să explice din nou ideile formulate în scrisoarea adresată ziarului „L'Indépendance roumaine”, să „spună – cum își încheie articolul – destule [...], pentru ca să știe *adevărul despre atitudinea socialiștilor* aceia cari vrau să-l știe”. Și, evident, să arate totodată „lipsa de sinceritate” a „savanților de la «Opinia»” și a celorlalți adversari, recursul lor la neadevăruri. („Iar *neadevărul*... – îl veți ceti mâne în *Opinia et co.*”)

Loviturile date adversarilor dovedesc neîndoielnic o anume dexteritate. Mai întâi, se folosește, drept motto, un text al unuia dintre ei, Titu Maiorescu, anume bine cunoscutul diagnostic pus, în 1867, „direcției vechi”, întorcându-l împotriva criticului, dar și împotriva dușmanilor locali (prin „activarea” unui al doilea sens al sintagmei „vițiu radical”, utilizate acolo). Mai apoi, se simulează compătimire față de aceeași personalitate, care, devenită om politic, e silită să scrie alături „cu acei colaboratori de la «Opinia» din Iași sau «La Roumanie» din București, cari, cu atâta dezinvoltură, «pentru a nu întrebuița un cuvânt mai colorat», schimbă aprecierile lor față cu înțelegerea ivită între liberali și socialiști, încât... nu mai știi când sunt sinceri: când atacă pe liberali că s-au aliat cu niște «anarhiști» și «oameni fără patrie» sau când acuză pe socialiști că și-au trădat principiile și au ajuns «aproape conservatori»”. (Se cuvine remarcat că, de astă dată, nu se mai insistă pe confundarea socialiștilor cu anarhiștii, ci pe incongruența celor două „incriminări”, care, în fond, nu se exclud una pe alta.)

Cât privește „adevărul despre atitudinea socialiștilor”, la cele afirmate anterior, acum se fac câteva adăugiri semnificative. Oarecum *ex cathedra*, C. Stere precizează:

„O cerere, o «revendicare» poate să fie foarte dreaptă, o idee foarte frumoasă și rațională *in sine*. Dar nu e destul atâta, ca un guvern, oricât de liberal, să le poată realiza îndată ce s-a găsit un număr oarecare de cetățeni care să le formuleze. Trebuie ca realizarea lor să fie *cu insistență cerută de acea masă care formează opinia publică*. Și pentru ca cea mai dreaptă și frumoasă idee să pătrundă astfel în mase, se cere un timp câteodată duros de lung. De aceea e necesar ca să se găsească oameni cari să agite opinia publică, să facă propagandă, să lupte și să prepare astfel terenul. E grea această sarcină și nerecunoscătoare. Luptătorii se expun la calomnii, atacuri nedrepte, la ridiculizare și adesea la persecuțiuni. Dar, fără lucrarea lor *pregătitoare*, nici un partid de guvernământ, cel mai larg și mai liberal, nu va putea întreprinde o reformă *politică* mai radicală. Partidul liberal, repet, este și el un partid de guvernământ. Prin urmare, partizanii reformelor politice radicale (ai votului universal), de pildă, numescă-se dâșii radicali, socialiști, progresiști înaintați, nu pot pretinde ca partidul liberal să realizeze vreo revendicare a lor înainte ca *dâșii* să-și îndeplinească misiunea lor de propagandă și de pregătire a terenului. Cu toate aceste, novatorii, fie ei socialiștii la noi, fie radicalii pretutindeni, *dacă sunt sinceri*, trebuie să meargă în politică alături cu partidul liberal (în Anglia, de pildă, gruparea radicală, cu Labouchaire în frunte,

face *parte integrantă* din partidul liberal). Și pentru un motiv foarte simplu, că odată această misiune pregătitoare isprăvită, ei vor realiza revendicările lor prin liberali, nu prin conservatori.

Și în mecanismul guvernării parlamentare, acesta e rolul caracteristic al liberalilor, de a-și însuși, ca partid de guvernământ, ideile de reformă politică, după ce terenul e pregătit, în deosebire de conservatori, cari se *supun* acestor reforme numai după ce ele au fost *realizate* de liberali.”

Așa cum anticipase C. Stere, „Opinia” își spune prompt cuvântul cu privire la explicație. Ziarul „radical” dă la lumină de îndată o notă, intitulată *Thorn și Darwin*⁴⁵, ce retrimite polemistului aceeași învinuire, de a fi spus neadevăruri, „clișeuri” și lucruri lipsite de logică.

I se reproșează, se poate spune, nu fără dreptate, lui C. Stere pretenția de a fi reprezentant al socialiștilor, deși nu face parte din P.S.D.M.R., faptul că vorbește de o alianță cu partidul liberal, în condițiile în care șeful acestuia, precum și ministrul de Interne îi negaseră existența, abandonarea principiului tacticii socialiste de până atunci, anume sprijinirea aceluși partid „istoric” care urmărește reforme democratice și în primul rând votul universal, precum și nesprijinirea colegului socialist V. G. Morțun.

Două săptămâni mai târziu, „Opinia” revine asupra „atitudinii socialiștilor”, reacționând, printr-un articol de fond, intitulat *Decețiuni*⁴⁶, la atacuri aduse conservatorilor în ziarul „Lumea nouă”. Autorul, poate însuși A. A. Bădărău, declară acum că „a aprobat chipul de luptă al socialiștilor” și că „nu e de cântit împotriva alegerii partidului cu care s-au aliat”, lucrul fiind, spune el ironic, „chestie de gust”. Blamabilă e, în schimb, motivația inventată, cu „falsificarea” istoriei, anume că partidul liberal ar fi „democrat”, „național”, „progresist”. Anticipând rezultatele demersului socialiștilor, editorialistul scrie acid: „...pentru moment, [cei intrați în administrație] vor sfinți biserici, vor împărți milă la calici, vor inaugura școli, vor face împrumuturi pentru apă, canal, luminat, pavele etc., tot lucruri obștești și burgheze; se vor îmbogăți, căci mai ales în tradițiunile partidului liberal stă obiceiul de a-și îmbogăți acoliții... Afacerile și puterea vor burghezi pe socialiști mai mult decât vor reuși să socializeze societatea [...] patru înciolăniți [fiind deja] în administrația liberală”⁴⁷.

Tot împotriva socialiștilor e îndreptată o notiță, ce detaliază titlul (cu litere mari) al primei pagini, *Fuziunea liberalo-socialistă*⁴⁸. Știrea că „în zilele

⁴⁵ În nr. 182, din 15 decembrie 1898, p. 1; e iscălită Ywann.

⁴⁶ În nr. 193, din 30 decembrie 1898, p. 1.

⁴⁷ Acum și mai târziu, se amintește salariul ajutorului de primar (700-800 de lei), precum și folosirea (cu rost și fără) a „landonului” sau „faetonului” Primăriei. De asemenea, e vestejită contribuția majoră a lui Stere la alcătuirea listelor electorale, din care sunt eliminați în chip abuziv foarte mulți conservatori.

⁴⁸ În „Opinia”, nr. 194, din 31 decembrie 1898, p. 1.

Crăciunului” ar fi avut loc, la Roman, o întrunire a 13 „căpetenii” socialiste, la care „s-a hotărât, în principiu, trecerea cu totul în partidul liberal, sub denumirea de stânga liberală” e comentată sarcastic: „Iată-i pe socialiști apărători ai tuturor matrapazlăcurilor liberale!”

„Opinia” găsește prilej din nou să-l ironizeze pe ajutorul de primar socialist, afirmând că un discurs al său din consiliu nu se deosebește „în conținut” de acela al profesorului Alexandrescu-Ureche, de la Facultatea de Drept, profesor pe care „până mai ieri studentul Sterie îl trata de sus, de la înălțimea teoriilor constituționale engleze, și îl considera ca pe un pitic teoretician de drept administrativ și constituțional, ca pe un profesor cu idei tot atât de învechite și de imposibile, ca și limba manualului din care cetește lecția la studenți...”⁴⁹

Astfel, campania „Opinieii” împotriva socialiștilor și a lui Stere se îndrepta vădit către o hărțuire rutinieră, lipsită de interes și de efect. Dar acum survine ceva care, confirmând pozițiile pe care se situase ziarul „radical” și întreaga opoziție, face să reizbucnească polemica mai intens ca la început.

În 21 ianuarie, editorialistul „Opinieii” semnalează, pe urmele presei conservatoare din capitală („Epoca”, „Timpul”, „Constituționalul” ș.a.), că „socialiștii cutreieră județele din sudul țării”, unde înființează „cluburi țărănești”. O zi mai târziu, ziarul ieșean își titrează prima pagină pur și simplu *Revoluția țărănească!* (Editorialul se intitulează *Un pericol care ne amenință.*) Zilele următoare, el informează despre alte focare, despre numeroase incidente și despre reprimări cu ajutorul armatei.

Atenție se acordă, de asemenea, unei noi interpelări a lui V. G. Morțun, care îi cere ministrului de Interne să precizeze dacă există într-adevăr răscoale și, în caz afirmativ, cui se datoresc. Punctul său de vedere era că totul este opera conservatorilor, cu scopul de a pune în dificultate guvernul, precum și de „a băga zăzanie între liberali și socialiști”.

După ce, la 25 ianuarie, ministrul de Interne se mulțumește să spună că „nu sunt indicii că partidul conservator ar fi instigat la răscoală”, la 3 februarie, răspunzând propriu-zis la interpelare, el îi exonerează totalmente pe conservatori și îi desemnează ca instigatori ai incidentelor rurale pe unii dintre socialiști, întemeietori ai „cluburilor țărănești”, împotriva cărora, declară el, s-au și luat măsuri drastice. Cu acest prilej, ministrul liberal revine la mai vechiul subiect al relațiilor dintre liberali și socialiști, afirmând că „nu a fost nici fuziune, nici alianță de la partid la partid, ci numai alianță electorală vremelnică, la fel ca cele ce am făcut înainte vreme”. Mai târziu se va exprima și mai tranșant: „Nu a existat nici un fel de alianță, căci între socialiști și liberali este un zid care nu se poate trece”.⁵⁰

⁴⁹ Sterie – Ureche, în nr. 202, din 17 ianuarie 1899, p. 1.

⁵⁰ „Monitorul Oficial. Dezbaterile Adunării Deputaților”, 1898–1899, p. 431, 445.

Exonerarea conservatorilor nu i-a făcut pe aceștia mai concilianți. Pe marginea răspunsului dat lui Morțun, au luat cuvântul deputații Al. Marghiloman, Take Ionescu, I. Cămărășescu, B. Delavrancea și alții. Cel dintâi arăta că mișcările agrare sunt „fructul colaborării electorale din noiembrie”, „paralizia organelor sănătoase” decurgând tocmai din prezența socialiștilor în primărie, în administrație, și că „greșeala politică” (nu un lucru făcut „cu bună știință”) a guvernamentalilor îi obligă să tragă consecințele ultime, adică să nu se limiteze la simple declarații și promisiuni de corectare. Un veritabil rechizitoriu făcea, la 4 februarie 1899, Take Ionescu. Reluând opiniile exprimate în articolul său din „La Roumanie”, el amintește în treacăt că niciodată n-a făcut deosebire între socialiști și anarhiști. „Am mai vorbit – spune el – despre acest punct, am vorbit și în particular cu d. Morțun și i-am spus și d-sale același lucru pe care l-am spus și d-lui Sterea, care venise acum câțiva ani să-mi ceară un mic serviciu – era vorba de un pașaport – i-am spus: de vom vorbi zece ani împreună, tot nu ne înțelegem. D-ta mie îmi faci efectul unei organizațiuni cu totul străină minții mele și eu d-tale, desigur, tot așa efect trebuie să-ți fac. Și cei șapte ani pe care i-ai petrecut în Siberia nu pot singuri să explice această absolută imposibilitate, nu de-a fi de acord, dar măcar d-a ne înțelege unul pe altul. Este o lume întregă între un socialist adevărat și un nesocialist.”⁵¹

Lupta se duce, firește, concomitent în presă. Cât privește cea ieșeană, „Opinia”, la început, ripostează, sub semnătura Juvenal, zeflemisind acuzele aduse conservatorilor de V. G. Morțun, reluate de ziarul liberal „Propaganda”, în nota *Hoțul de păgubaș*⁵², care se încheie cu o întrebare perfidă: „Am vrea să știm dacă d-nii Sterea și Crupenschi, socialiști deveniți bărbați oficiali, se vor mărgini la acțiunea urbană sau vor întreprinde pe cea rurală”.

Atacul se înăsprește în 27 ianuarie, când indicarea conservatorilor drept vinovați de „mișcările țărănești” e taxată drept „nerușinare”⁵³. În condițiile „dezmințirii” date („cu lealitate și energie”) de ministrul Pherekyde, „Opinia” e de părere că „socialiștilor nu le rămâne decât să demisioneze”.

De acum înainte, ziarul „radical” alternează atacurile contra socialismului în genere (de pildă, editorialul „*Umanitatea*”⁵⁴, în două numere consecutive, semnat Deceneu, sub care se ascunde probabil A. A. Bădărău, întrucât e mărturisit un stagiul socialist în vremea studenției), cu știri de pe frontul parlamentar (*Echilibristica partidului, Dacă e trădare s-o știm și noi, Capii socialiști compromiși, Înșfierarea unui sectar ș.a.*) și cu note acide pe marginea reacțiilor din tabăra adversă.

⁵¹ *Ibidem*, p. 455.

⁵² În nr. 208, din 24 ianuarie 1899, p. 1.

⁵³ „Reptila locală [«Propaganda»] și socialiștii în pâne au [avut] nerușinarea de a arunca pe spatele partidului conservator actuala mișcare țărănească, care tulbură liniștea colectivităților și digestia d-lor Sterea și Crupenschi” (*Declarația d-lui Pherekyde*, în nr. 210, din 27 ianuarie 1899, p. 1).

⁵⁴ Nr. 211–212, din 28 și 29 ianuarie 1899, p. 1.

O primă reacție este semnalată de ziarul „Evenimentul” (după cotidianul bucureștean „Epoca”), printr-o notă, intitulată *Demisia d-lui Stere*⁵⁵, care informează că ajutorul de primar de la Iași, „unul din delegații socialiștilor ca să trateze cu guvernul”, după ce audiența cerută în ziua precedentă ministrului de Interne i-a fost refuzată cu motivația lipsei de timp (trebuia să participe la un Requiem pentru prințesa Bulgariei, recent decedată), ar fi declarat unui coleg din consiliu „că se poate întâmpla ca peste două-trei zile să demisioneze [...] dacă cumva tratativele cu guvernul nu vor izbuti”.

Tot „Evenimentul” informa la 9 februarie că ajutorul de primar „e hotărât să-și deie demisia”, precum și despre „mirarea” pe care o resimte, că „la declarația d-lui Pherekyde, d. Mârzescu, care știa prea bine în ce condițiuni s-a făcut alianța cu socialiștii la Iași, n-a răspuns nimic”.

Știrea referitoare la „tratative” e greu de verificat, însă cert este că, într-un interviu acordat săptămânalului junimist ieșean „Era nouă”, în care apare la 7 februarie 1899, așadar, după declarația din 4 februarie a ministrului Pherekyde, C. Stere se menține la părerea inițială a lui Morțun. „Răscoalele țărănești – spune el – sunt o invențiune a unor oameni interesați a denatura adevărul. În fapt nu au existat nicăieri răscoale, ci numai conflicte ușoare între câteva autorități și sătenii a[le] căroro drepturi nu erau ținute în seamă.” Cât privește „cluburile sătești”, acestea n-au fost o acțiune planificată a partidului socialist, ci rodul unei întâmplări și chiar al unei confuzii, totul pornind de la un simplu „meseriaș” din Zimnicea, care „i-a sfătuit pe țaranii dintr-o comună învecinată să se asocieze contra unui arendaș ce-i înșela la măsura pământului și contra primarului ce rămânea impasibil la tânguirea lor”, „precedentul [fiind apoi] imitat din sat în sat”; oricum, ele sunt „constituționale și pacinice”. Concluzia este că „opозиția a avut interes să exploateze situația, de data asta de acord cu o parte din guvern în contra socialiștilor”⁵⁶.

Cât adevăr era în cele susținute de C. Stere se va vedea mai târziu, când el revine la subiect. Deocamdată, e de observat atitudinea sa față de respectiva „parte din guvern”.

Evident, lucrul va fi speculat imediat de cei de la „Opinia” care semnalează „insubordonarea” ajutorului de primar al Iașului (*Cine minte?, Socialiștii și dl Pherekyde*). Tot ei vor pune pe tapet necesara și cuvenita solidarizare a reprezentantului socialiștilor cu acei membri ai partidului victime ale reprimării guvernamentale⁵⁷, în fapt, nu în vorbe, adică prin demisia din postul de ajutor de primar.

⁵⁵ Anul VI, nr. 1733, din 30 ianuarie 1899, p. 1.

⁵⁶ Din *Carnetul săptămânei. Interview cu dl. C. Stere*, în „Era nouă”, anul X, nr. 439, din 7 februarie 1899, p. 2.

⁵⁷ Ziarele informează despre arestarea inițiatorilor „cluburilor” sătești, I. Banghereanu și T. Fișinescu, despre interogarea lui I. Nădejde și percheziția de la sediul partidului, despre expulzarea câtorva socialiști ce nu aveau cetățenie română – Adolf Clarnet, Luigi Brunetti, Samuel

O notiță, *D. Stere și cantinele*, inserată în numărul din 4 februarie al ziarului „radical”, informa că, în așteptarea răspunsului la interpelarea sa, V. G. Morțun propusese ca toți cei aleși pe listele liberale să demisioneze în semn de protest, la care ajutorul de primar ieșean ar fi replicat că „e în imposibilitate de face un astfel de sacrificiu pe altarul partidului, căci trebuie să organizeze la Iași... cantinele școlare”⁵⁸. Plauzibilă, știrea privitoare la protestul intenționat se vede parțial contrazisă de o alta⁵⁹, despre o „întrunire intimă” a grupului socialist, ținută la București, la care a participat și Stere, unde „ar fi predominat ideea ca socialiștii naționali să fuzioneze cu colectivității, iar cei internaționali să rămâie cu ducerea mai departe a teoriilor”.

În cele din urmă, ajutorul de primar și-ar fi înaintat totuși demisia, dar primarul N. Gane, informează „Evenimentul”, „și-ar fi luat angajamentul de a stăruie pe lângă d. Pherekyde de a o respinge” iar în cazul primirii, ar fi promis „să facă o deosebită efort pentru reelegerea d-lui C. Stere”⁶⁰.

Exasperată de situație, „Opinia” dă la iveală în aceeași zi un editorial intitulat *Către d. Stere. Scrisoare deschisă*⁶¹, sub semnătura Reacționarul, ce reia temele cu alternări de ironie și sarcasm vitriolant. Astfel, dacă epistola începe cu „neutra” constatare „Vremuri grele și amară restriște bântuie pe naintașii de la nadișanca democrației române, scumpul meu d. Stere”, formula de încheiere – „Sănătate la oameni și la vite.” – e de-a dreptul ofensatoare. Și totuși, în același număr, se dădea, cu anumite rezerve, știrea că măsura „catagrafierii” socialiștilor ar fi fost „picătura ce umple paharul”: „d-l Stere și-a trântit pălăria pe ceafă, a alergat la telegraf și și-a dat irevocabil demisia, cu riscul de a i se primi de astă dată”.

Știrea înaintării demisiei e urmată, peste doar câteva zile, de aceea a retragerii ei. Versiunea lui Stere asupra faptelor o comunică, nu „Propaganda”, ci „Evenimentul”. Și o comunică fără distorsiuni, întrucât o face într-o dare de seamă asupra ședinței consiliului⁶². La solicitarea unui membru al consiliului ca ajutorul de primar să-și precizeze situația, cel în cauză a declarat: „Îmi vine foarte greu să răspund într-un cuvânt dacă mi-am dat sau nu demisia. E drept că într-un moment am crezut de datorie să-mi dau demisia și am trimis-o la un prieten din București... Acest prieten, după ce s-a consultat cu ceilalți, a venit azi la Iași și m-a convins să mi-o retrag pe motivul că atât timp cât sunt alesul consiliului și consiliul nu mi-a retras încrederea, n-am dreptul s-o fac. M-am supus și mi-am retras demisia.”

În legătură cu acestea, e de reținut o informație publicată în aceeași zi de „Opinia”, care identifică „prietenul” menționat în persoana lui V. Morțun. Acțiunea

Gutman, Natan Grinberg, Șulim Edelstein și Sache Petreanu (Isac Rubinstein), acesta din urmă, redactor la „Adevărul”

⁵⁸ În „Opinia”, nr. 216, p. 1.

⁵⁹ *Evoluție*, în nr. 219, din 7 februarie 1899, p. 1.

⁶⁰ *Ultime informațiuni*, în nr. 1742, din 12 februarie, p. 3.

⁶¹ Nr. 223, din 12 februarie 1899, p. 1.

⁶² În nr. 1747, din 18 februarie 1899, p. 2.

acestui ar fi fost însă urmarea „unei înțelegeri cu guvernul”, el fiind „trimis în țară să liniștească spiritele socialiste alarmate de atitudinea d-lui Pherekyde”. Ca atare, „a intrat în tratări cu d. Sterea ca să-și retragă demisia [...] și l-a convins pe acesta...”⁶³

Servind prea bine interesele opoziției, știrea ce dezvăluia duplicitatea guvernului (care, pe de o parte, luase ample măsuri de represiune împotriva socialiștilor, pe de alta, „se înțelegea” cu socialiștii din administrație) pare, la prima vedere, o invenție, o simplă speculație.

Nu e exclus să fi conținut totuși un grăunte de adevăr. În 15 februarie, în Senat, Titu Maiorescu își dezvoltase interpelarea, anunțată mai demult, axată pe o deficiență fundamentală a guvernării liberale, anume pe „lipsa de direcție politică”. În fapt, era vorba de un șirag întreg de „greșeli”, între care un loc important îl ocupa alianța liberalilor cu socialiștii. Combătând argumentele avansate anterior (în Adunarea Deputaților), atât de V. Morțun, cât și de primul ministru și de ministrul de Interne, Titu Maiorescu a adus în sprijin cele declarate de șeful clubului liberal ieșean la anunțarea candidaților, precum și de C. Stere, în discursurile electorale și în articolele sale. În fața acestora, replica lui D. A. Sturdza nu face decât să reia vechile teze (liberalii „și-au dat osteneala” „să convertească, dacă nu pe toți, măcar pe câțiva socialiști [...] să rupă de la socialiști elementele cele mai bune, leale, conștiincioase, pentru a-i îndrepta spre o muncă spornică și solidă în folosul patriei”, în condițiile în care trebuie să se admită că „socialiștii de bună credință [pot] să-și vină în fire, să abandoneze niște doctrine eronate și să-și îndrepteze calea”), teze șubrede⁶⁴ și defavorizându-i pe „aliați”.

Implicat și el de Titu Maiorescu, șeful „clubului” ieșean liberal, G. Mârzescu, va răspunde însă, precizând circumstanțele includerii pe listele electorale a celor doi socialiști. Mai întâi, face deosebire între socialiștii în genere, inclusiv români, și „socialiștii cu care [este el] în contact”, „oameni de progres, dar nu oameni de dezordine; [care] respectă principiile formulate prin Constituțiune, respectă proprietatea”. (De altfel, spune el, „D. Sterea și cu d. Crupenshi, copilul lui Sandu Crupenschi, prefectul județului Bacău, sub guvernul d-lui Lascăr Catargi, este mare proprietar; d. Sterea are și el avere de la părinții săi. Primarul de la Ploiești, d. Radovici, fiul d-lui senator Radovici, aici de față, are și el mare avere.”) Apoi, citează din discursul lui Stere cele spuse relativ la necesitatea, pentru partidul socialist, de a colabora cu partidul de guvernământ „progresist”. Și, în sfârșit, declară că „alianța pe care a făcut-o este pur electorală”: „N-am făcut, onorate d-le

⁶³ În nr. 228, din 18 februarie 1899, p. 2.

⁶⁴ I-a fost ușor lui Titu Maiorescu să le respingă: „...este o periculoasă contradicție când primește în administrațiunea comunei Iași pe socialiști ca socialiști și acum vine și ne vorbește că socialiștii ca socialiști nu sunt buni, ci numai dacă sânt convertiți, dacă trec în partidul național-liberal”.

Maiorescu, o alianță politică, căci dacă făceam o alianță politică, trebuia să știe șeful partidului și noi am făcut această alianță pur electorală comunală, fără ca măcar să întrebăm pe șeful partidului.”⁶⁵

Evident, G. Mârzescu lăsa deoparte laturi importante ale „chestiunii” (solidaritatea dintre socialiștii „săi” și ceilalți, inițiativa „cluburilor sătești” etc.), dând prilej lui Titu Maiorescu să riposteze eficient, dar el furnizează lămuririle pe care, cum s-a văzut, le aștepta de mult C. Stere, oferind, totodată, și primului ministru posibilitatea de a respinge acuzația că se contrazice ori că minte pur și simplu.

Pe acest fond, „înțelegerea guvernului cu socialiștii” devine deci posibilă. În acest sens pledează și faptul că ajutorul de primar din Iași este chiar în acest moment decorat cu ordinul de cavaler al Coroanei României⁶⁶.

Însă ultimele întâmplări nu erau de natură să-i ușureze lui C. Stere situația. Încă la 20 februarie, ziarul „Adevărul”, cu simpatii pentru socialiști, insera, sub semnătura Stop, notița *Nu demisionează!*, în care se spunea: „D. avocat Sterea din Iași și ajutor de primar pe deasupra, a declarat formal că nu-și dă demisia din această funcție. La mai puțin nici nu [ne] așteptam din partea acestui bărbat cu idei atât de înaintate, care a rupt încă mai de mult cu prejudiciul demisiunilor și care zice bogdaproste că a putut scăpa de pacostea socialismului. D. Sterea rămâne la post tocmai pentru ca să nu postească în opoziție, când pâinea este amară, iar bugetul plin de deficite. Cu alte cuvinte: prietenul Edelstein surghiunit peste graniță, iar prietenul Sterea în cașcavalul bugetar. Așa partid socialist mai rar!”⁶⁷

Nota era reprodusă cu satisfacție în „Opinia”, care, ca și „Evenimentul”, exploatarea multă ideea „îmburghezirii” socialiștilor aleși în administrația locală. La rândul ei, decorația acordată ajutorului de primar ieșean prilejuiește noi șarje de sarcasm⁶⁸.

În acest context, C. Stere are ocazia din nou să-și explice atitudinea, precum și să riposteze atacurilor la care e supus. În 20 februarie, el acordă un interviu directorului ziarului „Adevărul”, venit special la Iași, interviu care vede lumina zilei patru zile mai târziu⁶⁹. Întrebat asupra demisiei, interviueatul relatează: „Înainte de alegeri, nu făceam politică, nici socialistă, fiind în oarecare divergență de idei cu căpeteniile socialiste, și politică liberală ori conservatoare nu făcusem pentru că nu aparțineam acestor partide. În ajunul trecutelor alegeri comunale, liberalii din Iași au venit la mine și mi-au propus să intru în consiliul comunal,

⁶⁵ „Monitorul Oficial. Dezbaterile Senatului”, 1898–1899, p. 308.

⁶⁶ Faptul este anunțat de presă în 22–23 februarie 1899.

⁶⁷ Anul XII, nr. 3443, din 20 februarie 1899, p. 1.

⁶⁸ *Un al doilea Jeszenski*, în „Opinia”, nr. 233, din 24 februarie 1899, p. 1; *D. Sterea și principiile sale*, idem, nr. 234, din 25 februarie 1899, p. 1.

⁶⁹ C. Mille, *Un ajutor de primar socialist. Interview cu d. C. Stere*, în „Adevărul”, anul XII, nr. 3447, din 24 februarie 1899, p. 1-2.

oferindu-mi și postul de ajutor de primar. Le-am răspuns că eu sunt socialist și că personal nu pot intra, ci ca reprezentant al grupărei și astfel cum sunt, declarând că aparțin ideilor socialiste. Toate aceste condițiuni au fost admise și în întrunirile electorale eu am declarat ceea ce sunt. Intrat ca socialist, era natural ca să-mi dau demisia, atunci când d. Pherekyde a luat măsurile nedrepte și nemeritate împotriva socialiștilor și organizațiilor sătești. Am crezut însă că aceasta trebuie să fie o măsură colectivă și de aceea, pe de o parte, am scris celorlalți consilieri comunali din țară, cerându-le avizul, iar pe de altă parte, văzând că răspunsurile întârzie, am trimis demisiunea mea motivată unui prieten din București cu rugăciunea să o înmâneze ministrului de interne. Amicii mei m-au deconsiliat să fac acest pas. În prima linie, mi s-a adus argumentul că aici este vorba de o cestiune locală, că de liberalii ieșeni nu sunt dezaprobat. Ca argument hotărâtor mi s-a dat și acesta, care mi-a făcut să tacă toate scrupulele: sau ai fost ales, mi s-a zis, în urma unui cartel electoral sau nu ai fost ales astfel. În secundul caz, ar trebui să zici că ai fost ales prin propriile tale puteri, în primul însă, existența cartelului dezmente cele zise de d. Pherekyde – și că așa este e faptul că liberalii locali n-au negat niciodată existența cartelului.”

Răspunsul, cum se observă, deviază de la un moment: în cele din urmă, cauza demisiei ar fi nerecunoașterea „cartelului” cu socialiștii de către conducerea centrală a partidului liberal. Devierea este constatată și de ziarist, care revine cu o întrebare privitoare la „necesitatea unei protestări față de cele săvârșite de guvern contra socialiștilor și sătenilor și împotriva libertăților publice”.

Intervievatul evită însă din nou, cu abilitate, să dea răspunsul. Profitând de faptul că directorul „Adevărului” se referise și la „risipirea bănuiei aruncate de d. Sturdza” (în speță, că respectivii socialiști aleși pe listele liberale intraseră propriu-zis în partidul de guvernământ), C. Stere afirmă doar că „numele său n-a fost pronunțat de primul ministru” și că el însuși n-a declarat niciodată că a intrat în partidul liberal.

Cât privește măsurile luate de ministrul de interne, Stere le califică drept „arbitrare”, dar insistă asupra faptului că ele „au adus mai mult rău liberalilor decât socialiștilor”, în condițiile în care „răscoalele sătești inventate de conservatori” și-au atins scopul, acela de „a lovi în liberali”. E limpede că e vorba de o eroare (desigur, a unei „părți din guvern”), dar interviueatul nu dă de înțeles că ea ar avea consecințe asupra politicii socialiștilor. Aceasta urmează a fi discutată „când lucrurile se vor mai liniști și clarifica [de] un fel de congres al căpiteniilor socialiste din țară”. Foarte ponderat se arată C. Stere și în problema „cluburilor sătești”, pe care le consideră „și legale, și pașnice”, dar organizate într-un moment neprielnic și într-un chip imprudent, ele nefiind propriu-zis socialiste. (Ca atare, însăși afilierea lor la „clubul muncitorilor” din București a fost o greșeală.)

Ajuns în acest punct și împins de ziarist să se pronunțe, în sfârșit, asupra „goanei contra socialiștilor” și asupra expulzărilor, C. Stere se mulțumește să spună

că „nu înțelege legătura dintre ultimele și mișcarea țărănească”, că „măsurile represive sunt nelegale” și adaugă: „...personal, eu nu le pot pune în sarcina întregului guvern liberal, deoarece văd multe semne de reviriment la adresa acestui partid [...] în atitudinea blajină a presei liberale, a vorbitorilor parlamentari și mai ales a d-lui Mârzescu, la Senat”. Și continuă: „Îți mărturisesc însă că pe mine ce mă îngrijește [îngrijorează] mai mult e atitudinea nerușinată a conservatorilor uniți cu radicalii, care cer guvernului suprimarea ilegală a socialismului. În ziarul local «Opinia», d-nul Bădărău, de pildă, cere guvernului să izgonească pe toți profesorii socialiști, să expulzeze din Iași pe toți socialiștii și să sechestreze toate scrierile social-democratice, până și codul lui Crihan. Față de această atitudine, eu nu văd pe viitor pentru noi decât o atitudine: ori să dispărem din viața publică, ori să dăm mâna cu orișicine pentru a zdrobi acest partid reacționar și capabil de orice nelegiuire.”

La întrebarea lui C. Mille, dacă nu cumva „și liberalii fac același lucru”, interviuatul constată că „între cele două atitudini există nuanțe”: „Față de imprudența socialiștilor de a organiza la sate cluburi, în chipul cum s-a făcut, se explică psihologiceste, dacă nu se justifică, faptul că guvernul și-a pierdut capul și să întreacă măsura, mai ales față de atitudinea conservatorilor. La conservatori însă se vede lipsă de orișice frică și rușine în agitațiile lor sanguinare.”

Explicația e întregită de reafirmarea „intimei păreri” asupra „viitorului socialismului în România”, cu care se și încheie interviul: „Cred că un partid socialist român în sensul occidental nu poate exista la noi, neavând rațiune de a fi. Dacă, prin contactul de idei între Apus și noi, e firesc să existe în țara noastră oameni cu idei socialiste, în luptele politice ei nu se pot afirma decât ca o grupare democratică și progresistă, legalistă și pașnică, într-un cuvânt să aibă rolul partidelor înaintate radicale sau extrem liberale din Occident”.

Interviul nu putea, evident, să nu declanșeze riposte⁷⁰. Chiar în ziua următoare, „Opinia” publică un articol intitulat *Pomanagiul presei*⁷¹, care începe prin a afirma că Stere „are mania interviurilor [...] el tot se încearcă a-și tălmăci apucăturile politice, căci, după cum se vede, d-sa e cel dintâi care-și dă sama că aceste apucături au nevoie de oarecare lămurire”. Ideea e susținută prin reiterarea celor spuse despre „alipirea” proaspătului cetățean al Iașului la diferite formațiuni politice și despre succesivul său recurs la organele lor de presă. În circumstanțele momentului, însă, pentru „a dovedi că există în adevăr socialiști de guvernământ și socialiști de dubă”, el nu mai putea apela la ziarele liberale și conservatoare, acestea fiind „unanime în a lăuda măsurile de represiune în contra socialiștilor”. De el „s-a îndurat” totuși, deschizându-i coloanele „Adevărului”, C. Mille, cu toate că

⁷⁰ De pildă, Le Bourgeois, *Moralité*, în „La Roumanie”, anul II, nr. 108, din 26 februarie 1899, p. 1.

⁷¹ În nr. 235, din 26 februarie 1899, p. 1.

„îl persiflase cu câteva zile mai înainte”. „Condus cu multă iscusință”, interviul însă „oglindește perfect starea psihologică, sociologică și zoologică a d-lui Sterea și se poate condensa într-un strigăt dureros de răzbunare în contra partidului conservator, în general, și a d-lui Bădărău, în particular, pentru că *Opinia* râde când numără pocniturile d-lui Pherekyde.”

Ideile sunt reluate într-un mod mai elaborat în editorialul numărului următor, nesemnat, dar scris probabil de însuși A. A. Bădărău și intitulat *O răfuială*⁷². Încă de la început, adversarul este încadrat „acelei categorii de oameni care cred a impune opiniei publice bătând toba mare de la bălci asupra numelui lor”, care, altfel spus „[cred] că zvoana mare înlocuiește meritele și munca pe care orice om, din moment ce voiește a figura în politică, trebuie să le posede”. Concluzia este „întărită” de schița unui bilanț al activității socialistului ajuns în administrația liberală – „Prin un stagiul de trei ani în țară, prin un discurs rostit în sala Pastia și prin o demisie dată și retrasă de nenumărate ori, d-sa voiește a-și croi un viitor politic și a-și crea un trecut ce-i lipsește” – și de un pronostic, după care „d. Sterea, orice ar face, tot necunoscutul de ieri va rămânea [...] faima sa nu va trece barierele orașului”. Totul, pentru că, în definitiv, el „se face cunoscut de ieșeni nu sub aspect favorabil”, cât privește „lealitatea și cinstea politică”.

După scrisoarea adresată ziarului „L'Indépendance roumaine”, noul său interviu, se spune, „cuprinde un întreg program demn de un socialist, colectivizat în forul său intim de mult și care nu aștepta decât o ocaziune pentru a se transforma pe față”. În sprijin sunt aduse afirmațiile făcute acolo, relativ la inițiala neînregimentare în partidul socialist (cu ale cărui „căpetenii” recunoaște a fi „în divergență de idei”), dar și la asumarea sarcinii de a-i fi „reprezentant” în situația creată de pactul electoral cu liberalii⁷³. În continuare, e reliefată inconsistența justificărilor pe care le aduce ajutorul de primar lipsei sale de reacție la tratamentul suportat din partea liberalilor, precum și negarea realității (mișcările agrare), în contra tuturor, inclusiv a liberalilor, a guvernului, ceea ce îl aduce în postura de „funcționar în rebeliune cu ministrul său”.

Pentru autorul editorialului, declarația din interviu, că „ziarul «Opinia» a cerut guvernului să expulzeze pe toți profesorii socialiști, pe toți socialiștii din Iași”, este „culmea neadevărului”, „neadevăr sfruntat”, în condițiile în care, pe de o parte, Constituția interzicea expulzarea cetățenilor români și, pe de altă parte, se ceruse, în fapt, autorităților doar „să pedepsească delaolaltă pe toți instigatorii, nu rezumându-și acțiunea și severitatea numai în contra unor desculți, ci începând de

⁷² În „Opinia”, nr. 236, din 27 februarie 1899, p. 1.

⁷³ Autorul articolului își întreabă, desigur retoric, adversarul: „Dar mai reprezentai d-ta acel grup, din moment ce aveai păreri deosebite?”. Și încheie: „Nu are nevoie de aceasta d. Sterea, când e vorba de buget. Se împacă d-sa atunci cu orice idei și divergențele îi trec ca o boală ce nu e bine să o ai decât când e vorba de discuții de principii, iar nu când e vorba de discuții bugetare”.

sus, de la cei ce au împlântat în țară aceste periculoase teorii, de la d-nii Nădejde, Diamandi și chiar de la dl. Stere, dacă nu-și reclamă din nou precioasa sa individualitate”.

Reluând cele spuse de interviueat cu privire la „soarta socialismului în România”, anume „să dispară din viața politică ori să se alieze cu oricine pentru a zdrobi partidul conservator”, autorul editorialului, se rostește, ironic, în favoarea primei soluții: „Rămâne lui d. Stere să dispară.” Și adaugă: „Noi respectăm orice opinie sinceră, fie ea chiar socialistă, dar când sub masca unor principii cineva ascunde falșitate și duplicitate, îi spunem: mai bine dispari decât să fii nevoit a o face sub opoziția publică”.

Am spus mai sus că textul pare să fie scris de A. A. Bădărău. Și aceasta pentru că el trimite o scrisoare directorului „Adevărului”, în care e găzduită în chiar ziua apariției editorialului *O răfuială*. Șeful „radicalilor” ieșeni declară de la început „absolut neadevărate alegațiunile d-lui Stere [privitoare la faptul că s-ar fi cerut prin «Opinia», expulzarea socialiștilor din Iași și confiscarea cărților cu conținut socialist]” și „[se] ofer[ă] să dea în folosul propagandei socialiste și sub forma pe care veți crede-o de cuviință salariul [său] de profesor pe un an sau, în sumă rotundă, 10.000 de lei, dacă, în ce-[l] privește, s-ar adevăra vreuna din afirmații”.

A. A. Bădărău își încheie scrisoarea astfel: „Cred că și dv. veți aprecia că, chiar când cineva are nevoie să găsească un pretext pentru a explica de ce nu iese din cașcavalul liberal în care a intrat, nu e cinstit să croiești calomniile pe socoteala altora”.

În replică, C. Stere adresează și el o scrisoare ziarului „Adevărul”, care apare sub titlul *Conservatorii, Radicalii și Răscoalele*⁷⁴. În prima parte, el aduce în sprijinul celor spuse în interviu o suită de pasaje extrase din coloanele „Opinie”, care puteau fi interpretate drept cereri de arestare și expulzare. Acestea, împreună cu „denunțări falșe, citând pe nume pe niște profesori și preoți, cari nici nu fac parte din gruparea socialistă, ca făcând instigații la răscoale”, constituie, după ajutorul de primar ieșean, „bacchanaliile nerușinate” ale conservatorilor. Lăsând însă deoparte pe cele din urmă, întrucât temeinicia lor e aproape imposibil de verificat, cele dintâi nu pot fi însă realmente condamnabile decât dacă faptele pentru care se solicită reprimarea n-ar fi cu nimic antisociale. Or, acest lucru C. Stere îl consideră de la sine înțeles. Și aceasta în condițiile în care existența unor „mișcări țărănești” fusese recunoscută de „aliații” liberali, dar și de deputatul socialist V. G. Morțun, iar înființarea „cluburilor sătești”, chiar în ochii lui, a fost o „greșală”. Și în condițiile în care, cât privește socialismul în genere, el însuși nutrește convingerile mărturisite în interviul acordat lui C. Mille.

⁷⁴ În nr. 3455, din 4 martie 1899, p. 1. Scrisoarea e reprodușă fragmentar și în „Propaganda”, nr. 193, din 5 martie 1899, p. 3.

Partea a doua a scrisorii este dedicată refutării acuzației de calomnie pe care i-o aduce A. A. Bădărău, fiindcă i-au fost atribuite textele cu pricina. Faptul că ele văd lumina zilei fără vreo semnătură, afirmă epistolierul ironic, constituie „un vestigiu de pudicitate”⁷⁵ și, prevalându-se de el, adversarul ar recurge la un simplu „truc advocătesc”. Nu mai puțin, Stere însuși recurge la un „truc”, abandonând terenul strict juridic, unde e foarte vulnerabil. Astfel, el declară: „Dar, pentru Dumnezeu! Nici n-am spus, nici n-am putut spune că aceste articole sunt scrise de mâna d-lui Bădărău [...]. Și nu e indiferent, la urma urmelor, cine e autorul material al acestor flori de publicistică? D-l A. A. Bădărău este membru în comitetul de direcție al «Opinieii». Mai mult, d-sa este sufletul acestei gazete, care pentru toți ieșenii e atât de identificată cu persoana d-sale, încât toată lumea nu se miră că ea susține vederile d-lui Bădărău nu numai în politică, ci, de pildă, și în procesele pe care d-sa le are în instanțele judecătorești. Deci am tot dreptul, dacă «Opinia» cere izgonirea profesorilor socialiști, expulzări în masă, confiscări de cărți, arestări, chiar acolo unde, precum e cazul în Iași, socialiștilor nu li se poate imputa nici măcar nenorocitele cluburi țărănești, dacă comite cu bună știință denunțări false și denaturează cu voință adevărul, să afirm că și asupra domnului Bădărău și mai ales asupra d-sale cade răspunderea pentru aceste bacchanalii nerușinate.”

Proclamându-și victoria („Socot 10.000 lei câștigați pentru «propaganda socialistă»...), C. Stere adaugă că ea e cu atât mai mare, cu cât directorul „Opinieii”: „recurge la subterfugii advocătești și nu dezaprobă sus și tare campania sanguinară a gazetei ce o dirigează, spre a-și declina în mod loial responsabilitatea”.

Partea adversă îi va contesta, evident, victoria. Un articol, intitulat *Iar d. C. Stere*⁷⁶, nesemnat, declară răspicat: „Orișicine, afară de d. Sterea, a înțales, cetind aceste reviste [editoriale], că ceea ce ne-a revoltat din purtarea guvernului față cu socialiștii n-a fost asprimea măsurilor luate de cătră d. Pherekyde, ci fățarnicia și inichitatea lor, deoarece acele măsuri nu erau îndreptate decât în contra unor păcătoși fără însemnătate, pe când fruntașii socialiști, ca d-nii Sterea & C-ie, stăteau nesupărați nici de guvern, nici măcar de conștiința lor, în slujbele ce le căpătaseră în calitatea lor de socialiști.”

După ce se documentează, încă o dată, afirmația că ajutorul de primar ieșean „nu citește și nu aude decât ceea ce îi priește”, prin lipsa lui de reacție față de cunoscutele de-acum declarații și fapte antisocialiste ale conducătorilor liberali, articolul se încheie cu următorul sfat: „Să leze d. Sterea duplicitatea sa politică la o

⁷⁵ C. Stere însuși nu-și semnase multe articole ori le semnase cu pseudonime și la fel va proceda multă vreme. Și, cel puțin în anumite cazuri, a protestat și va protesta când paternitatea lor a fost dezvăluită.

⁷⁶ În „Opinia”, nr. 242, din 6 martie 1899, p. 1.

parte și să se declare fie orice va voi, socialist, colectivist sau junimist, numai s-o declare și să se poarte după declarația lui, și atunci îl vom lua la serios, căci numai buna credință poate fi respectată.”

Atacul este reluat în numărul următor al „Opinie” prin două articolașe: *Recunoștința d-lui Stere și 10.000 de lei!*...⁷⁷ Ultimul îl persiflează, nu fără abilitate, pe adversar, considerat „om cu noroc”⁷⁸. Mai interesant e totuși primul, care debutează prin constatarea: „Conservatorii nu au simpatiile d-lui Sterea. Iar nouă, celor de la «Opinia» ne caută noduri în papură. Nu ne așteptam la atâta furie din partea d-sale, căci multă vreme îl consideram ca un *tânăr generos* și recunoscător, cu simpatii pentru partidul conservator. Ceea ce ne îndrituia la aceasta a fost tot trecutul d-sale, precum și poziția sa actuală, datorită în mare parte conservatorilor.”

Parțial și mai mult prin aluzii, lucrurile mai fuseseră spuse și înainte. De data aceasta, un plus de detalii atestă inspirația direct de la cei ce au fost implicați. Nouă și „ingenioasă” este, de asemenea, explicația „manifestării *sui generis* a recunoștinței datorate” (prin „injurii și calomnii”), care ar fi expresia unei trăsături de caracter ce se adaugă deja celor invocate: lipsa de lealitate, nesinceritatea, duplicitatea și reaua-credință.

Odată cu aceste articole, „Opinia” nu se mai ocupă de C. Stere, care nici el nu mai revine la atac. Hotărât, faptul e impus, nu fără ceva paradoxal, de situația politică. Începută mai de mult, campania de răsturnare a guvernului liberal ia amploare, lovitura de grație venind nu de la „mișcările agrare” și „alianța cu socialiștii”, ci de la mai vechea chestiune a așa-numitei „rente” a Școlii românești din Brașov. Mari întruniri publice, manifestații de stradă pe această temă l-au determinat pe primul ministru D.A. Sturdza să-și dea demisia la 30 martie 1899, în urmă Regele Carol I însărcinându-l pe conservatorul G. Gr. Cantacuzino cu formarea guvernului, căruia îi revine și organizarea alegerilor. În Iași (și probabil nu numai aici), noul prefect dizolvă, la mijlocul lui aprilie 1899, consiliul local și îl destituie pe primar. În locul acestuia, interimar, este numit A. A. Bădărău. Alegerile comunale și cele generale (pentru Adunarea Deputaților și Senat) sunt fixate pentru perioada 27 mai-2 iunie 1899 și, firește, sunt pierdute de opoziție. Pe lista liberalilor, la Iași, a figurat, la colegiul II, și C. Stere, fără să se precizeze în ce calitate. Confruntarea electorală n-a fost, cel puțin în presă, prea încrâncenată. Oricum, nu am înregistrat atacuri directe la adresa fostului ajutor de primar⁷⁹. Cu

⁷⁷ Nr. 243, din 7 martie 1899, p. 1. Primul este nesemnlat, cel de-al doilea poartă semnătura Juvenal.

⁷⁸ „Cu o lovitură deci, d. Sterea umblă să prindă trei iepuri deodată. Neexplicându-se ce este și ce vrea, d-sa rămâne socialist, se bucură de binefacerile bugetului și capătă premii pentru club. Un om cu așa noroc mai rar.”

⁷⁹ Prima pagină a ziarelor conservatoare e ocupată de „afacerile” primarului N. Gane, apoi de fraudele fostului președinte al comitetului Teatrului Național, fostul senator Andrei Vizanti, care și fuge din țară, stabilindu-se în Statele Unite ale Americii.

toate acestea, el nu întrunește decât 174 de voturi⁸⁰, câștigător la colegiul respectiv fiind G. A. Scorțescu, cu 1.474 de voturi. În ce-l privește pe A. A. Bădărău, el este ales concomitent primar și deputat.

Ulterior, cei doi protagoniști ai polemicii se mai întâlnesc pe câmpul de luptă electoral. În martie 1901, la alegerile „făcute” de liberali, C. Stere este ales deputat, în timp ce A. A. Bădărău nu întrunește voturile necesare. În decembrie 1903, la o alegere parțială, cei doi își dispută locul de deputat la colegiul al III-lea, primul ieșind din nou câștigător. Victoria trece de partea lui A. A. Bădărău la alegerile din decembrie 1904, făcute sub guvern conservator. Iar în 1908, ambii intră în Parlament, liberalul ca deputat, fostul radical ca senator. Se cuvine consemnat, în sfârșit, că la alegerile pentru Adunarea Constituantă din 1914, C. Stere și A. A. Bădărău se găsesc în aceeași tabără, a „revizioniștilor”, adică a celor ce militau pentru modificarea Constituției în sensul introducerii votului universal!

Abstract

The article relates a polemic between C. Stere – a socialist and A. A. Bădărău – member of the Conservative Party. The conflict began with a series of attacks launched by the conservative newspaper “Opinia” towards the liberal prime minister D. A. Sturdza, in which the Liberal Party was accused of making a short time electoral alliance with the socialists. Stere was denounced repeatedly as a political speculator.

---

⁸⁰ În „Opinia”, nr. 264, din 2 iunie 1899, p. 3, o „informațiune” spune că „d. Sterea se retrage din clubul colectivist, în urma purtării ce a avut marele partid față de candidatul socialist-colectivist, purtare care a fost o adevărată tragere pe sfoară, [și că] nu va ierta niciodată pe ocultii care i-au pus candidatura, pentru a-l compromite, făcându-l de rîsul tipografului Mancaș, care l-a întrecut cu multe voturi.”